

Χιουμοριστικά

«Οἱ δὲ πρυτάνεις φοβηθέντες ὁμιλοῦν πάντες προήθειαν, πλὴν Σωκράτους· τοῦ Σωφρονίσκου· οὗτος δ' οὐκ ἔφη ἄλλ' ἢ κατὰ νόμον πάντα ποιήσας».

(Ὁ Σωκράτης κατὰ τὴν δίκην τῶν στρατηγῶν τῆς ναυμαχίας τῶν Ἀργινουσῶν — Ξενοφ. Ἑλλην. I, VII, 15)

* * *

Ἐπειδὴ δὲ ὀλιγαρχία ἐγένετο, οἱ τριάκοντα οὐ μεταπεισάμενοι μετέπειπτον αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν προστάσαν ἀγαγεῖν ἐκ Σαλαμίνος Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον, ἵνα ἀποθάνῃ... ἐπειδὴ ἐκ τῆς θάλασσης ἐξήλθομεν, οἱ μὲν τέσσαρες ὄχοντο εἰς Σαλαμίνα καὶ ἔγχαγον Λέοντα, ὁ γὰρ δὲ ὠχρόμην ἀπὸ τῶν οὐκ ἔσχετο.

(Πλάτωνος Ἀπολογία Σωκράτους 32 Β-Δ)

Ἀκούμε τόσο συχνά νά γίνεται λόγος γιά τὸ ἀγγλικό χιούμορ· θεωρεῖται σάν ἕνας τρόπος νά ξεφεύγει ὁ Ἀγγλος ὅπ' τῇ δύσκολῃ κατάστασιν, νά ἀστειύεται μὲ πράγματα πού φαντάζονταν μεγάλα καὶ ἐχθρικά· τὸ χιούμορ τοῦ δείχνει ἀκριβῶς τὴν ἱκανότητά του (ἢ τὴ θέλησή του) νὰ τὸ ξεπεράσει, νά μὴν τοὺς ἐπιτρέψει νά τὸν ἐντυπωσιάσουν καὶ ἔτσι νά μὴ χάσει τὴν ἐσωτερικὴ του ἡρεμία. Μόνο πού βέβαια τὸ χιούμορ αὐτὸ τὸ θεωροῦμε στενά συνδεμένο μὲ τὸ ἀγγλικό φλέγμα, τὴν ψυχραιμία καὶ τὸν «κοινό νοῦ».

Κι ὁ Ἕλληνας ὅμως ἤ, γιὰ νά μιλήσουμε γενικώτερα, ὁ Μεσογειακὸς ἀνθρώπος — ἄς θυμηθοῦμε τοὺς δυὸ χαρακτηριστικώτατους Ἰταλοὺς πού ἐνσάρκωναν ὁ Β. Γκάσμαν καὶ ὁ Α. Σέρντι στὸ «Μεγάλο Πόλεμο» τοῦ Μ. Μονιτσέλλι) ἔχει ἑα δικό του τρόπο νά ἐκφράζεται καὶ νά φοβερά ἢ ὅσα μοιάζουν φοβερά. Τὸν δρισκεῖ νὰ «καλαμπούριζει» στὶς δύσκολες καταστάσεις, στὸν πόλεμο (στὰ στρατιώτη), στὸ σχολεῖο (σὰ μαθητὴς), μέσα στὸ ὅποιοδήποτε κοινωνικὸ σύνολο ὁρεδεῖ. Καὶ δὲν τὸ κάνει ἀπὸ ἀνικανότητα νά «ἐξαρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων» κ.τ.δ., ἀλλὰ γιὰ τὴν πρέπαι νά σώσει τὸν αὐτοσεβασμὸ του καὶ τὴν ἀξιοπρέπεία του, τὴν καλῶς ἐννοουμένη. Σάν πιδ θερμόαιμος ὅμως ἀπ' τὸν Ἀγγλο, γρήγορα καταλήγει στὴ διακωμῶδηση τοῦ «ἐχθροῦ», συγκεκαλυμμένη κάποτε «διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων». Καὶ σάν ἐχθρὸ τοῦ δλέπει κάθε ἀπαίτηση τοῦ τοῦ ὑποβάλλουν μετωπικὴ γιὰ τὴν «ἀνθρωπιά» του.

Αὐτὴ ἡ στάση δὲν εἶναι δέβεια χαρακτηριστικὸ τοῦ νεώτερου μόνο Ἑλληνισμοῦ· εἶναι τόσο παλιὰ ὅσο κι ὁ Ὀμηρὸς, ἢ — χαρακτηριστικώτερα — ὁ Ἀριστοφάνης. Ἐνας παρόμοιος χιουμορίστας θὰ μᾶς ἀπασχολήσει καὶ μᾶς σήμερα: εἶναι ὁ γνωστός μας Σωκράτης στὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Ξενοφώντος (β. Α., κεφ. II, § 31—8).

Εἶχαν, μᾶς λέει ὁ Ξενοφών, παλιὲς διαφορὲς ὁ Σωκράτης μὲ τὸν Κριτία καὶ τὸ Χαρκλῆ — ὁ Κριτίας εἶχε μάλιστα διατελέσει καὶ μαθητὴς του. Ὅταν λοιπὸν οἱ δυὸ τοὺς ἔγιναν τύραννοι μὲς στοὺς «Τριάκοντα», νομοθέτησεν ὁ Κριτίας «λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν» (= ἀπαγορεύεται νά διδάσκουν τὴν τέχνη τοῦ λόγου). Βέβαια ὁ Σωκράτης δὲν ἐδίδασκε τὴν τέχνη τοῦ λόγου — ὅπως οἱ σοφιστὲς — ἀλλ' αὐτὲς οἱ διακρίσεις ἦταν κάπως θύσσητες γι' ἀνθρώπους πρακτικὸς καὶ δυναμικοὺς σάν τοὺς Τριάκοντα. Φαίνεται μάλιστα πὺς ὁ βασικὸς στόχος τοῦ νομοθετήματος ἦταν ὁ Σωκράτης, κι ἄς χρησιμοποιοῦσε ὁ νόμος τὴν ἀόριστη φρασολογία πού συνήθισε ἡ «κοινὴ γνώμη» τῆς ἐποχῆς σὲ δόρος τῶν σοφιστῶν. (Ὅπως δλέπομε, ὁ Κριτίας λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του τὴν «κοινὴ γνώμη», ἀρκεῖ δέβεια νά συμφωνεῖ μαζί του): «ἐπηρεάζων ἀκείνῳ καὶ οὐκ ἔχων διπλὴ ἐπιλά-

δοίτο, τὸ κεινὴ τοῖς φιλοσόφοις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμῶν ἐπιφέρειν αὐτῷ καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλοὺς» — ἀπειλοῦσε ἐκεῖνον (τὸν Σωκράτη δηλ.) καὶ μὴ ἔχοντας πὺς νά ἐπιτεθεῖ ἐναντίον του, χρησιμοποιοῦσε κατ' αὐτὴν τὴν κατηγορία πού διατύπωνε τὸ πλῆθος σὲ δόρος τῶν φιλοσόφων (δηλ. σοφιστῶν) γενικά καὶ τὸν συκοφαντοῦσε ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης.

Ὅταν λοιπὸν οἱ Τριάκοντα «πολλοὺς μὲν τῶν πολλῶν καὶ οὐ τοὺς χειρίστους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν», εἶπε κάποιος ὁ Σωκράτης πὺς τοῦ φαίνεται παράδοξο «εἰ τις γενόμενος δοῶν ἀγέλης νομῆς καὶ τὰς θοὺς ἑλάττους τε καὶ χεῖρους ποιῶν μὴ ὁμολογοῖν κακὸς δοκὸς εἶναι (= νά γίνει κανεὶς δοκὸς, νά ἐλαττωθεῖ καὶ νά ἐξασθενεῖ τις ἀγέλας) καὶ ὅμως νά μὴν παραδέχεται πὺς εἶναι ἀνίκανος πόλεως καὶ ποιῶν τοὺς πολίτας ἐλάττους τε καὶ χεῖρους, μὴ αἰσχύνεται μὴδ' οἷεται (= καὶ δὲν παραδέχεται) κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως».

Βέβαια δὲν εἶναι δύσκολο νά λείψουν οἱ καλοθελητὲς ἐπὶ αὐτῇ ἡ σωκρατικῇ κουδέντῃ ἔφτασε ὡς τ' αὐτὰ τῶν Τριάκοντα. Οἱ δυὸ, Κριτίας καὶ Χαρκλῆς, κάλεσαν τὸν Σωκράτη, τοῦ ἐδείξαν τὸ νόμο καὶ τοῦ ἀπαγόρευσαν νά συμμιλεῖ μὲ τοὺς νέους. Κι ὁ Σωκράτης τοὺς ρωτᾷ «εἰ ἐξεῖπ πυνθανέσθαι, εἰ τι ἀγνοοῖτο τῶν προαγορευομένων (= ἂν τοῦ ἐπιτρέπουν νά ρωτῆσαι σὲ περίπτωσιν πού δὲν ἔφερε κατὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἀπαγορευόμενα). Τοῦ τὸ ἐπέτρεψαν.

Σωκράτης: «Ἐγὼ τοῖνυν παρεσκεύασμαι μὲν περὶθεσθαι τοῖς νόμοις· ὅμως δὲ μὴ δι' ἀγνοίαν λάθω τι παρανομήσας (= γιὰ νά μὴν παρανομήσω χωρὶς νά τὸ καταλάβω), τοῦτο δούλομαι μαθεῖν παρ' ὑμῶν, πότερον τὴν τῶν λόγων τέχνην σὺν τοῖς ὀρθῶς λεγομένοις εἶναι νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς ἀπέχεσθαι κελύετε αὐτῆς; Εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὀρθῶς, δὴλον ὅτι ἀφεκτέον ἂν εἴη τοῦ ὀρθῶς λέγειν· εἰ δὲ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς, δὴλον ὅτι πειρατέον ὀρθῶς λέγειν. (Μὲ λίγα λόγια τοὺς λέει: «Ἄν διδάσκοντας τὴν τέχνη τοῦ λόγου, τοὺς μαθαίνω νά μιλοῦν τὸ σωστὸ, τότε μοῦ ἀπαγορεύεται νά τοὺς τὸ μαθαίνω. Ἄν πάλι ἡ τέχνη τοῦ λόγου δὲ συμβαδίζει μὲ τὸ σωστὸ λόγο, μ' ἐμποδίζει νά προσπαθῶ νά μιλῶ σωστά»).

Καὶ ὁ Χαρκλῆς ὀργισθεὶς: «Ἐπειδὴ, ὦ Σώκρατες, ἀγνοεῖς (τοῦτο), τάδε σοι εὐμαθέστερα προαγορευόμενα (= σοὺ ἀπαγορεύομε ρητὰ αὐτὰ ἐδῶ πού εἶναι πιδ εὐκόλο νά τὸ μάθεις), τοῖς νέοις ὅλως (= διόλου) μὴ διαλέγεσθαι».

Καὶ ὁ Σωκράτης: «Ἰνα τοῖνυν μὴ ἀμφίβολον ἦ, ὀρίσατέ μοι μέχρι πόσων ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους». (Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀσάφεια τῶν διαταγῶν τοῦ τυράννου· ἔτσι θὰ μπορεῖ νά ἐρμηνεύει τὸ νόμο ὅπως κάθε φορὰ τὸν συμφέρει).

Χαρκλῆς: «Ὅσοι περ χρόνου δουλεύειν οὐκ ἔξεστι, ὡς αὐτὸς φρονίμοις οἶσι. (= γιὰ ὅσον καιρὸ δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νά μετέχουν πλήρως στὰ κοινὰ, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἔχει πῆξει καλὰ τὸ μυαλὸ τους). Μὴδὲ σὺ διαλέγου νεωτέρους τριάκοντα ἐτῶν. (Σάν πολὺ φαρδιά τὰ χρονικά ὅρια).

Σωκράτης: «Μὴδ', ἐάν ὠνῶμαι (= ἀγοράζω), ἢ νά πωλῶ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι ὅσον πωλεῖ;» (= νά μὴν τὸν ρωτῶσω πόσο τὸ πωλεῖ;).

Χαρκλῆς: «Ναὶ τὰ γε τοιαῦτα» (= ναί, μπορεῖς νά ρωτᾷς αὐτὲς ἐλθεῖναι τις ἐρωτήσεις): ἀλλὰ σὺ γε εἰσθας, εἰδὼς πὺς ἔχει τὰ πλεῖστα, ἐρωτᾷν (= συνηθίζεις νά τὰ ρωτᾷς, ἂν καὶ ξέρεις τί συμβαίνει μὲ τὰ περισσότερα. Ταῦτα οὐ μὴ ἐρωτᾷς).

Σωκράτης: «Μὴδ' ἀποκρίνωμαι οὐν, ἂν τίς με ἐρωτᾷ νέος, ἐάν εἰδῶ, οἷον (= ἂν ξέρω π.χ.) πού οἰκεῖ Χαρκλῆς ἢ πού ἐστὶ Κριτίας;».

Χαρκλῆς: «Ναὶ τὰ γε τοιαῦτα». Καὶ ὁ Κριτίας, σπεύ-

Εἰσαγωγὴ εἰς παρανοϊκὸ δέαιτρο

Β

Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ ἀόρατου, ἀναγκαίου καὶ πραγματικοῦ εἶναι ἓνα σχῆμα μαγικό, πού θρῆκε τὴν ἔκφρασή του στὴν παράξενη συμπεριφορὰ τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου· καὶ στὶς τελετουργίες γιὰ τὴν ἀναγνώρισή του βλέπουμε σήμερα τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀρχέγονου προγόνου μας νὰ κατακτηθῇ μέσα ἀπὸ τὴ θέρμη ἐνὸς ἀφηρημένου αὐτοσχεδιασμοῦ τὴ δύναμη τῆς φύσης ἢ νὰ λύσει τὰ προβλήματά του. Εἶναι ἡ δική του ἐμπειρία καὶ τὴν ἀποκτᾷ ὑπακούοντας στὰ φυσικὰ πρότυπα, πιστεύοντας πῶς ἴσως θὰ προκαλέσει, τὴν ἀθάνατη ἀπὸ τὸ ποιοτικὸ καὶ κυρίως ποσοτικὸ βάρος τῶν δοκιμασιῶν, πού ἐπιβάλλονται καὶ ἐντυπώνονται στὸ ἐμβρυϊκὸ μυαλό του.

Ἔτσι ἐγινώσκεται, στὴν ἀρχὴ μόνος, νὰ δραπετεύσει ἀπὸ τῆ φυλακῆ τῶν ἐνστίκτων του μιμούμενος πράξεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς μπορεῖ νὰ ἐπιρραεῖ καταφατικὰ τὴ ροὴ τῶν γεγονότων καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἡδονὴ ξεπερνώντας τὴ δοκιμασίαν τοῦ φόβου μὲ ἓνα θέατρο ἀκατανόητο, ἓνα μείγμα ἐκφράσεων καὶ πηγαίου ρυθμοῦ, χαρακτηριστικὸ τῆς κραυγαλέας πραγματικότητος, πού ὑποκύπτει στὴ λύση τῆς μαγείας καὶ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ. Αὐτὸ πού τοῦ λείπει τὸ ἀποκτᾷ μὲ τὴν ὑποβολή, ἀντιτάσσοντας στὸ ἐχθρικό περιβάλλον τὴν ἐπιστροφή σὲ μιά εὐχάριστη ἀνάμνηση, κάτω ἀπὸ τὴν ἀπαίτηση τῆς ἐπιβίωσης.

Ἀργότερα, ὅταν ἡ μίμησις γίνεταί παράδοση καὶ ὁ σκεπτικισμὸς διαδέχεται τὸν ἀπερίοριστο φόβο, ἔχει πιά τὴν ἰδέαν τῆς θρησκείας στὸ ὑποσυνείδητό του.

Τὸ θέατρο αὐτῆς τῆς μορφῆς ἐξαφανίζεται σὰν ἔκφραση διοποριστικῆς ἀνάγκης, ἐξακολουθεῖ ὅμως νὰ ὑπάρχει σὰν σύμβολο ἢ μέσο τέρψης ἢ ἀκόμα καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὴν ἀνώτερη δύναμη πού τὸν ἐξουσιάζει. Οἱ παγανιστικὲς τελετουργίες καὶ τὰ μυστήρια ἀποκαλύπτουν μὲ τὴν τελεσὴ τους μίαν αἰώνια καὶ ἐναγώνια ἀναζήτησις τοῦ ἀληθινοῦ μέσα σὲ μιά καθαρὰ ἀνθρώπινη ἀνάγκη: τὴν ἀποκάλυψη τῶν φυσικῶν αἰτίων καὶ τὴν ταύτισή τους μὲ μιά σκόπιμη προσωπικότητα, ἀυλὴ ἢ μή, πού προσφέρει μόνον σιωπὴ ἢ

ἐκφράζεται μὲ ἀστραπὲς καὶ μύθους καὶ ἀδυναμίες, στὰ μέτρα τῶν γήινων κακέκτυπων ἀντιγράφων τους προσαρμοσμένη.

Μὲ παράξενες ἐκφραστικὲς συλλήψεις καὶ ἀλληγορίες ἀναστρέφει τὸ χρόνο στὰ ὄνειρικά πλαίσια τῶν εἰκόνων ἐπιρρίπτοντας τὴν εὐθύνη τῆς παράστασης στὸν πόθο γιὰ ἐλευθερίαν· καὶ χρησιμοποιεῖ λέξεις γεμάτες πάθος παίρνοντας θέση ἀπέναντι στὶς δεσμεύσεις πού τοῦ ἐπιβάλλει ἡ σκληρότητα τῆς χαμένης φωνῆς του.

Ἔτσι εἶναι λογικὸς ὁ παραλογισμὸς τῆς ἀδελφοκτονίας Μήδειας, τοῦ βασιλῆα τῆς Μυκῆνας πού δέχτηκε νὰ θυσιάσουν τὴν κόρη του, τοῦ Κρόνου πού καταδρόχθισε τὰ παιδιὰ του ἢ τοῦ βασανισμένου μητροκτόνου πού τὸν δάρινε ἢ κατάρρα γιὰ ἓνα γνωστὸ, ἀναπόφευκτο μέλλον.

Ἡ κόθαρση ἀπὸ τίς καταστάσεις αὐτὲς εἶναι ἡ ὑποχρεωτικὴ πορεία πάνω στὸ τεκνωμένο σχοινὶ τοῦ ἀκροβάτη καὶ ξεκινᾷ ἀπὸ μίαν ἐσωτερικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ὑπαρξης: πῶς ὑπάρχει σὲ κάθε ἐποχὴ καὶ μέσα ἀπὸ αὐτὴν ἡ δύναμη γιὰ ἓνα ποίημα — ἀντανάκλαση τῆς ἀνθρώπινης ὀντότητας καὶ τῶν προβλημάτων τῆς. Ἡ στιγμὴ, χωρὶς ἀπογοητεύσεις, πού δὲν θὰ κρύδουμε τὸ προσωπὸ μας ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τῆς πραγματικῆς ἀλήθειας οὔτε θὰ περιμένουμε τὴ λύτρωση νὰ φανεῖ ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ δρόμου μὲ τὸ σχῆμα μιᾶς ἀγνωστῆς ὕλης οὔτε θὰ βασανίζουμε τὴν ὁμορφίαν τῆς ματιᾶς μὲ τὰ παραμορφωμένα εἰδωλὰ μιᾶς παρανόησης ἐφιαλτικῆς σὰν θανατικὴ καταδίκη ἢ λήθη. Μία πανανθρώπινη γλώσσα θὰ μιλιέται, πού δὲν θὰ παίζει μὲ τίς λέξεις μπροστὰ στὰ ἄδεια καθίσματα ἐνὸς φανταστικοῦ ἀκροατηρίου, μπροστὰ σ' ἓνα θέατρο τόσο ἀληθινὸ, σπαραχτικὰ ἀληθινὸ καὶ ἀδιάστατο, τραγικὸ καὶ γελοῖο. Ἐκτός κι ἂν ὑπάρξει ποτὲ γλώσσα πού θὰ στερεῖται ἀπὸ τὴ λέξη «ἀπόλυτον».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ

δοντας σ' ἐνίσχυση τοῦ συνάρχοντος: «Ἀλλὰ τῶνδε τοί σε δεήσει ἀπέχεσθαι, ὦ Σωκράτες, τῶν σκυτέων καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκέων» (ἀλλὰ βέβαια θὰ χρειασθεῖ νὰ μὴ μιλάς γιὰ παπουτοῦδες καὶ κτίστες καὶ μπακιρτζήδες. — Ὁ τύραννος ἐννοεῖ τὰ παραδείγματα ἀπ' τὴν καθημερινὴ ζωὴ, μὲ τὰ ὁποῖα ἄρχιζε τοὺς συλλογισμοὺς του ὁ Σωκράτης. Κατὰ τὴν ἀποψη τῶν Τριάκοντα, ἀκόμη κι ὁ «κοινὸς νοῦς» εἶναι κάτι ἐπικίνδυνον). Καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἤδη κατατετριφθαι διαθρυλουμένους ὑπὸ σοῦ. (= Νομίζω δηλαδὴ πῶς αὐτοὶ, σὰν παραδείγματα, ἔχουν πιά φθαρεῖ σὸ στόμα σου. — Ἔτσι συμβουλευοὺν καὶ τοὺς μαθητὲς στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων: «ἀπόφευγε τὰς ἐπαναλήψεις».

Σωκράτης: «Οὐκοῦν (δεῖ με ἀπέχεσθαι) καὶ τῶν ἐπομένων τούτοις, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ δόσιου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων;» (Ὁ Σ. στὶς συζητήσεις του, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ξεκινοῦσε ἀπ' τὰ συγκεκριμένα γιὰ νὰ καταλήξῃ στὰ ἀφηρημένα καὶ στὶς γενικὲς ἐννοιες).

Κι ὁ Χαρικλῆς κόβοντας τὴ συζήτηση πού τραβοῦσε μακριὰ καὶ σὲ χρόνο καὶ σὲ ἐπιχειρήματα: «Ναὶ μὰ Δία καὶ τῶν δοκλόων γε· εἰ δὲ μή, φυλάττου ὅπως μὴ καὶ σὺ ἐλάττους τὰς δοὺς ποιήσης». (Πρόκειται, ὅπως βλέπομε, γιὰ τὴ θεωρίαν: «Φταίει τὸ θέμα καὶ ἡ προκλητικότης του»).

Ἐνθα καὶ δῆλον ἐγένετο (κλείνει τὴ διήγησις ὁ Ξενοφών) ὅτι ἀπαγγελλέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν δοῶν λόγου ὠργίζοντο τῷ Σωκράτει.

Θὰ μπερδοῦσε βέβαια νὰ ρωτήσῃ τώρα κανεὶς (πρακτικὸς ἀνθρώπος): «Καὶ ποιοὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Ὑποχώρησαν οἱ Τριάκοντα;». Ἡ: «Τί κέρδιε ὁ Σωκράτης;». Μὰ πῶς νὰ τὸ κάνομε: καὶ τὸ χιοῦμορ δὲν εἶναι παντοδύναμο· οὔτε κι ὅλες οἱ ἀσθένειες εἶναι ἴσισμες.

Ἀντώνης Ἡ. Σακελλαρίου